

1915 υπό συνθήκας ἐκτάκτως ἀνωμάλως, ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς, δὲν ἀπεσκόπει εἰς τὴν ὀριστικὴν λύσιν κτλ.», ἀλλ' ὅτι ἡ Κυβέρνησις τότε ἐσκέπτετο «πῶς νὰ δελεάσῃ καὶ ὑποκλέψῃ τὴν εὐνοίαν τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν κτλ.». "Ὅτι συνεπῶς ἡ ἀγροτικὴ νομοθεσία ἦτο «ἀλυσιτελές, ἀνεφάρμοστον καὶ καταστρεπτικὸν διὰ τὴν γεωργικὴν τάξιν μέτρον» καὶ οὕτω κατασκευάζεται ἐντέχνως ὑπὸ τοῦ κ. Ὑπουργοῦ τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἀναστολὴ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἀγροτικῆς νομοθεσίας δὲν ὀφείλεται τάχα εἰς ἀντιαγροτικὰς τάσεις τῆς Κυβερνήσεως, οὐδ' εἰς πίεσιν τῶν ἰδιοκτητῶν παρ' αὐτῆς, ἀλλ' εἰς τὸ ποῖον τοῦ νόμου, τὸν ὁποῖον καὶ καταργεῖ ὀλόκληρον, διὰ νὰ ἐπαναλάβῃ ἐν τοῖτοις αὐτολεξεί εἰς τὸ νομοσχέδιον τὸ μέγιστον μέρος τοῦ «συνονθυλεύματος» τούτου.

Ἄς ἀφήσωμεν τὰς τοιαύτας αἰτιολογίας τοῦ νομοσχεδίου, αἰτίνας δὲν δύνανται νὰ μεταβάλουν τὰ πράγματα, οὐδὲ νὰ μειώσουν τὴν σπουδαίαν μεταρρύθμισιν, διὰ τῆς ὁποίας ἐπεδλήθη τὸ πρῶτον ἡ ἀναγκαστικὴ ἀπαλλοτριώσις καὶ τὴν ὁποίαν, καίτοι εὐρον νομοθετημένην καὶ ἐφαρμοζομένην οἰδιὰδοχοι τῶν Φιλελευθέρων, δὲν εἶχον κἂν τὴν θέλησιν καὶ τὴν δύναμιν νὰ ἐπωφεληθοῦν αὐτῆς καὶ νὰ ἐντείνοιν τὴν ἐφαρμογὴν τῆς, τροποποιούντες, ἔστιν, αὐτὴν γοργῶς καὶ εἰλικρινῶς εἰς τινὰ σημεῖα κατὰ τὰς ἀντιλήψεις των.

Τὸ κήρυγμα τῆς ἀναγκαστικῆς ἀπαλλοτριώσεως καὶ ἡ συνταγματικὴ διευκόλυνσις αὐτῆς ἐγένετο τὸ πρῶτον τὸ 1911 ὑπὸ τῶν Φιλελευθέρων εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν οὐδὲν ἀκόμη κράτος εἶχε θέσει τὴν μεγάλην ἀγροτικὴν ἰδιοκτησίαν ὑπὸ τοιοῦτο γενικὸν πρόγραμμα ἀναγκαστικῆς ἀπαλλοτριώσεως, ἀπεναντίας δὲ μὲ πολλὴν διστακτικότητά ἐπρόταθον ἢ ἐλήφθησαν ἀλλαγῶν παρόμοια ριζικὰ μέτρα, ἕνεκα τῶν θιγομένων συμφερόντων¹⁾. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν Κυβέρνησιν Βενιζέλου ἦτο τόσον ἀποτελεσματικὴ ἡ πίεσις τῶν γαιοκτημόνων, πληρεξουσίων καὶ μὴ τοιούτων, ἐπὶ τῆς μεταναεμβριανῆς Κυβερνήσεως, ὥστε νὰ στέρξῃ αὐτὴ ν' ἀνακαλέσῃ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1921 καὶ τὰ Διατάγματα ἀκόμη κηρύξεως ἀπαλλοτριώσεως 150 καὶ πλέον κτημάτων ὑπὸ διαφόρους προτάσεις, χωρὶς νὰ ἐκδώσῃ διὰ τὴν Π. Ἑλλάδα νέα Διατάγματα πρὶν ἐκπνεύσῃ ἡ νόμιμος προθεσμία, πρὸς τοῖτοις ν' ἀποσυνθέσῃ διὰ μεταθέσεων καὶ

1) Παρ' ἡμῖν εἶχεν γίνεαι ἐκουσία ἀπόκτησις ὑπὸ τοῦ Κράτους κτημάτων τινῶν ἐν Θεσσαλίᾳ, μετὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους καὶ παλαιότερον, καὶ παραχώρησις αὐτῶν εἰς τοὺς καλλιεργητὰς των, ὡς καὶ εἰς πρόσφυγας (Στεφανοβίγια, Ζάπεια, Μουφίτεια κτήματα).

ἀπολύσεων τὴν ἀρμοδίαν ὑπηρεσίαν τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου καὶ νὰ παραλύσῃ τὰ δικαστήρια.¹⁾

Αἱ διαμαρτυραὶ τῶν χωρικῶν. Οὐδὲ ἴσχυσαν νὰ συγκινήσουν τὴν Κυβέρνησιν ἐπανειλημμένοι διαμαρτυραὶ, συλλαλητήρια καὶ ψηφίσματα τῶν ἀγροτῶν. Οὕτω ἀπέβησαν εἰς μάτην λ. χ. τὰ πρὸς αὐτὴν καὶ τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν ψηφίσματα τῆς «Πανθεσσαλικῆς Ἀγροτικῆς Ἐνώσεως», ἡδὴ κατὰ τὸν Ἰανουάριον 1921, διὰ τῶν ὁποίων διεκηρύσσεται, ὅτι «ὁ ἀγροτικὸς κόσμος ἀποκρούει ἀνευδότης οἰανδῆποτε νέαν ἀναβολὴν ἢ παρέλκυσιν τῆς λύσεως τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος». "Ὅτι «ἀνατρέπονται καὶ καταπατοῦνται κεκτημένα τῶν ἀγροτῶν δικαιώματα», «διότι παρὰ πᾶν δικαίωμα ἐδόθη ἐντολὴ καὶ ἐπανήλθον τσιφλικιοῦχοι εἰς ὀργώματα ἐκδικασθέντων τσιφλικίων», «διότι ἐπανάρχισεν ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ ἀπανθρώπου μέτρου τῶν ἐξώσεων», «διότι ἀπὸ μηνῶν διεκότη πάσα ἐνέργεια τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ γραφείων ἐποικισμοῦ καὶ τῶν ἐπιτροπῶν ἀπαλλοτριώσεως», «διότι καίτοι ὁ νόμος περὶ κολληκτικῆς ἐσοδείας ἐπέτρεπε παράτασιν τῆς προθεσμίας μέχρις τῆς 1ης Φεβρουαρίου 1921 δι' ὑποβολὴν αἰτήσεων ὑπὸ τῶν συνεταιρισμῶν καὶ ἐζητήθη τοῦτο, τὸ ὑπουργεῖον ἀπήντησεν ἀρνητικῶς», τέλος, ὡς ἐξηκολούθει τὸ ψήφισμα, «διότι καθημερινῶς καὶ πρὸς μεγάλην ἐκπληξιν καὶ ἀγανάκτησιν ὀλοκλήρου τοῦ ἀγροτικοῦ κόσμου δημοσιεύονται ὑπὸ τοῦ ὑπουργεῖου διατάγματα ἀνακαλοῦντα προγενέστερα τοιαῦτα, διὰ τῶν ὁποίων εἶχον κηρυχθῆ ἀπαλλοτριωτέα διάφορα τσιφλίκια ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ λοιπῇ Ἑλλάδι».²⁾

Ἀτελεσφόρητον ὑπῆρξε καὶ τὸ ἀπὸ 7 Φεβρουαρίου 1921 ψήφισμα τῆς «Ἐνώσεως τῶν συνεταιρισμῶν γεωργικῆς ἀποκαταστάσεως καλλιεργητῶν Ἀττικοβοιωτίας», τὸ ὁποῖον ἐβροντοφώνησεν, ὅτι «οἱ ἀγρόται ἐκφράζουν ὀδυνηρὰν ἐκπληξιν καὶ διαμαρτύρονται πάσῃ δυνάμει, διότι τὸ ἀγροτικὸν ζήτημα τίθεται ἐπὶ τάπητος, ἐνῶ τοῦτο εἶχεν ἤδη τελεσφόρως ρυθμισθῆ ὑπὸ τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου καὶ τοῦ ἐμφυτευτικοῦ».

1) Ὁ κ. Τερτίπης, ὁ τρίτος μεταναεμβριανὸς Ὑπουργὸς τῆς Γεωργίας, εὐρεθεὶς ἀνίσχυρος ἐν τῷ μέσῳ ἀντιαγροτικοῦ περιβάλλοντος, ὡμολόγησεν ἐν τέλει καὶ κατήγγειλε τὴν ἀντίδρασιν τῶν ἰδιοκτητῶν διὰ συνεντεύξεώς του (πρὸς «Πανελλήνιον» ἐφημερίδα Ἀθηνῶν, 12 Ἰανουαρίου 1922).

2) Καὶ αἱ τελευταῖον (Φεβρ. 1922) συγκροτηθεῖσαι ἐν Θεσσαλίᾳ ὑπὸ τῆς «Πανθεσσαλικῆς» συνελεύσεως τῶν ἀγροτῶν διετύπωσαν μεταξὺ ἄλλων καὶ διαμαρτυρίαν πρὸς τὴν Κυβέρνησιν «διὰ τὰς ἐξώσεις καὶ τὰ ἄλλα πιεστικὰ μέτρα, ἅτινα λαμβάνονται κατὰ τῶν κολλήγων». Καὶ εἰς νεώτατα ὑπομνήματα τῆς «Πανθεσσαλικῆς», ὑποβληθέντα εἰς τὴν Κυβέρνησιν, τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν καὶ τὸν Ὑπουργὸν τῆς Γεωργίας κατὰ Μάρτιον καὶ Ἀπρίλιον 1922 καὶ δι' ἐκλήσεως πρὸς τὴν κοινωσίαν διὰ τοῦ τύπου (18 Ἀπριλίου 1922) τονίζεται, ὅτι

Χαρακτηριστική τέλος είναι και η σκληρά εγκτεταλμένη των Κανονισμών και άλλων έποικών προσφύγων εν Μακεδονία, όφειλομένη εν πολλοίς εις την ίκανοποίησιν αξιώσεων των Όθωμανών τσιφλικιούχων.

Έπηκολούθησαν επανειλημμένοι εντός και εκτός της Έθνικής Συνελεύσεως ύπουργικαί ύποσχέσεις περι εφαρμογής του άγροτικού νόμου ως και μεταρρυθμίσεως αυτού, άλλ' αύται διεψεύσθησαν ύπό των πραγμάτων. Η άγροτική τέλος εξέγερσις και κατάληψις κτημάτων τινών εν Θεσσαλία κατά το παρελθόν θέρος έπροκάλεσε νέας διαφιλίας ύποσχέσεις, αί όποια δέν απέληξαν μέχρι σήμερα εις έμπρακτον και ουσιαστικόν μέτρον, εις την έπίσπευσιν δηλαδή της εφαρμογής της κειμένης νομοθεσίας, άλλ' εις την ύποβολήν απλώς του προκειμένου νομοσχεδίου, εκκρεμούς ήδη επί επτάμηνον, ενώ επί 1 1)2 μέχρι σήμερα έτος η Έθνοσυνέλευσις έψήφισε σωρείαν ελην νομοσχεδίων, ίκανοποιούντων κατά το πλείστον πάσαν κομματικήν άπαίτησιν. 1)

Η εξέλιξις της άγροτικής νομοθεσίας. Καί αύτή άλλως τα ή Κυβέρνησις των Φιλελευθέρων προέβη εις επανειλημμένας βελτιώσεις του άρχικού νόμου, πολύ πρό της εισαγωγής του όποιου παρεσκευάσθη το έδαφος διά την αναγκαστικήν απαλλοτρίωσιν, διαφυλαχθείσης της ύφισταμένης πραγματικής καταστάσεως, διά νομοθετικών μέτρων κατά της μεταβολής των κολληγικών σχέσεων, κατά των εξώσεων των καλλιεργητών και καθ' όρισμένων εκποιήσεων των κτημάτων. 2) Θεσπισθείς ό άγροτικός νόμος το πρώτον εν Θεσσαλονίκη τή 1917 τή εισηγήσει του Έπουργού κ. Μιχαλακοπούλου, έπεξετάθη βελτιωμένος εις ελον το Κράτος κατόπιν διά του νόμου 1072 του 1917. Έτροποποιήθη τή 1919 διά του νόμου 1686, τέλος ανεχωρεύθη επί τα βελτίω διά του νόμου 2052 της 27 Οκτωβρίου 1920 επί τη βάσει των εκ της

ήθετήθησαν οι εκλογικαί ύποσχέσεις της «Ηνωμένης», συνεπεί των όποιων έλαβεν αύτη άγροτικός ψήφος, ότι ανεστάλη η άγροτική νομοθεσία χωρίς να ληφθῆ άλλο μέτρον, εκφράζεται εντόνωσ η δυσφορία του άγροτικού πληθυσμού, χαρακτηρίζεται ως «άσύμφωνον πρός τα άγροτικά δίκαια» το ύποβληθέν νομοσχεδίου του κ. Τριτίπη και ζητείται η εφαρμογή της ανασταλείσης νομοθεσίας των Φιλελευθέρων μέχρι της βελτιώσεως αύτης επί το ριζικώτερον άκόμη επαναλαμβάνονται δε τά αίτήματα των Θεσσαλικών συνελεύσεων (πβλ. κατ. σελ. 90)

1) Πρβ. περι του εμπαιγμού τούτου των άγροτών ήμέτερον άρθρον εις έφημερίδα «Έλεύθερον Βήμα» Αθηνών της 22 Απριλίου 1922.

2) Νόμος ΓΩΝΣ (1911), δι' ού αι εξώσεις κολλήγων υπήχθησαν εις την τακτικήν διαδικασίαν, νόμος 138 (1914), δι' ού ανεστάλησαν αι εκτελέσεις και εξώσεις κατά κολλήγων η παρακεντέδων και άπηγορεύθη η μεταβολή των καλλιεργητικών σχέσεων, νόμοι 670, 750 και 2521 (άρθρον 18) τροποποιήσαντες και παρατεινάντες τάς διατάξεις ταύτας μέχρι σήμερα, τέλος νόμοι 341 (1914), ΔΡΑΔ (άρθρον 14), 924 (1917) και 1650 (1919) περι απαγορεύσεως διακοπραξιών επί άγροτικών εμνήτων άνευ ειδικής άδειας.

εφαρμογής κυρίως παρατηρήσεων τη εισηγήσει του Έπουργού κ. Καφαντάρη, όστις ενέτεινε δραστηρίως την εφαρμογήν. Άλλά και ό τελευταίος ούτος νόμος συνεπληρώθη εις τινα σημετα διά του νόμου 2189 (1920), του διακανονίσαντος το έμφυτευτικόν ζήτημα, ως και τελευταίον διά του νόμου 2521 (1921) περι της παραχωρήσεως της κολλιγικής έσοδείας. Διά τον εξαναγκασμόν του ιδιοκτήτου εις εκπλήρωσιν της ύποχρεώσεώς του πρός έπισκευήν των κολλιγικών οικιών έπρονόησεν ειδικός νόμος 2106 (1920). Περι της μερίμνης τέλος διά την πιστωτικήν ενίσχυσιν των αποκαθισταμένων θά ιδωμεν κατωτέρω. Έκφεύγει εξ άλλου των όρίων της παρούσης μελέτης ό έποικισμός εις τάς νέας χώρας, τον όποιον διέπει μακρά νομοθεσία. Έπίσης και η μερίμνα διά το άγροτικόν ζήτημα της Κερκύρας (νόμοι ΔΝΚ' του 1912, 423 του 1914 και 1748 του 1918 περι απαλλαγής των κτημάτων από διηνεκή, βάρη).

Άλλεπάλληλοι τροποποιήσεις χαρακτηρίζουν τάς άγροτικάς νομοθεσίας και εις άλλας χώρας, λ. χ. εν Ρουμανία, Άγγλία, Γερμανία, μαρτυρούσαι την ζωτικότητα της εξέλιξεως και την ανάγκην της προσαρμογής εις τάς ποικίλας συνθήκας, αίτινες ανακύπτουν κατά την εφαρμογήν και δέν εινε δυνατόν να προβλέπωνται αλανθάστως εν δλαις ταίς λεπτομερείαις και από τον τελειότερον νομοθέτην. Αναμφιδόλως λοιπόν θά υπελείπετο και εις την παρούσαν η άλλην οίανδήποτε Κυβέρνησιν σημαντικόν στάδιον καινοτομιών, άρκεί να ένεπνέετο πρό παντός αύτη ειλικρινώς από την ιδέαν της εφαρμογής της άγροτικής μεταρρυθμίσεως.

Η εκ της αναστολής ζημεία. Δυστυχώς δε η άσύγγνωστος εκκρεμότης, την όποιαν έδημιούργησεν η Κυβέρνησις από του τέλους του 1920 άποτελεί άπώλειαν πολυτίμου χρόνου. Όχι μόνον διά την άπόδοσιν κοινωνικής δικαιοσύνης, εν τή μέτρῳ των δυνάμεων ενός άστικού Κράτους πρός τούς εργάτας της γής, εις έποχήν μάλιστα εντεινομένου κοινωνικού αναθρασμού καθ' ελον τον κόσμον. Όχι μόνον διά την συγκράτησιν των καλλιεργητών εις το πάτριον έδαφος, μεταβαλλόμενον εις ιδιοκτησίαν των. Άλλά και διά την επείγουσαν έντασιν της γεωργικής μας παραγωγής πρός βαθμιαίαν οικονομικήν μας άνόρθωσιν. Έντασιν, η οποία θά επέλθη εκ μέρους μὲν των καλλιεργητών, όταν ούτοι καλλιεργούν αποκλειστικώς δι' ίδιον συμφέρον επί ιδιοκτήτου των εδάφους, μετατροπόμενης της μεγάλης ιδιοκτησίας με την ύπάρχουσαν τώρα κατά τά 95 % κολλιγικήν μικράν καλλιέργειαν 1)

1) Κατά τούς ύπολογισμούς του Διευθυντού της Γεωργίας κ. Χασιώτη.

σίαν με μικράν αυτοκαλλιέργειαν, ἐνισχυομένην διὰ τῶν συνεταιρισμῶν.

Ἐκ μέρους δὲ πολλῶν ἐκ τῶν σημερινῶν ἢ μελλόντων δραστηριοτέρων μεγαλοκτημόνων θὰ ἐπέλθῃ ἡ ἔντασις τῆς παραγωγῆς ζταν, μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν γεωργῶν, οὐδεὶς κίνδυνος ἀπαλλοτριώσεως θὰ βαρύνῃ ἐπὶ τῆς ὑπολειφθησομένης εἰς τοὺς ἰδιοκτῆτας γῆς. Ἡ γῆ δ' αὕτη εἶνε ἱκανὴ σήμερον, λόγῳ τῆς περισσείας τῆς, νὰ διατηρήσῃ ἐπὶ μακρὸν χρόνον μέσῃν καὶ μεγάλην ἰδιοκτησίαν, εἰς πολλὰς περιφερείας, ἰδίᾳ εἰς τὰς νέας χώρας, ἐνθα θὰ δυνηθῇ ν' ἀναπτυχθῇ ἡ μεγάλη καλλιέργεια, μέχρις οὗτο ὑποχωρήσῃ καὶ αὕτη, εἰς ἀπώτερον μέλλον, εἰς τὴν παραγωγικωτέραν μικράν καλλιέργειαν, πυκνουμένου τοῦ πληθυσμοῦ. Χάρις δὲ εἰς τὴν ἀνάγκην ταύτην μεγάλων γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων εἰς τὰς περισσευούσας γαίας, ὁ ἀγροτικὸς νόμος παρέχει τὴν εὐχέρειαν παραχωρήσεως γαιῶν εἰς τὰς νέας χώρας εἰς τοὺς ἀπαλλοτριωμένους ἰδιοκτῆτας ἀντὶ τῆς ἀποζημιώσεως.

Ἀπὸ τὰς ἀντιλήψεις αὐτὰς ἐμφορουμένη ἡ Κυβέρνησις τῶν Φιλελευθέρων ἐπέσπευδε τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου, δημιουργήσασα πρὸς τοῦτο ὑποδειγματικὴν τοπογραφικὴν ὑπηρεσίαν καὶ συγκεντρώσασα ὅλους σχεδὸν τοὺς γεωπόνους εἰς τὴν ἐργασίαν τῆς ἀπαλλοτριώσεως. Καὶ ἡ ἀπαλλοτριώσις ἐδαινε γοργῶς, εἰς τρόπον ὥστε ὁ τότε Ὑπουργὸς τῆς Γεωργίας κ. Καφαντάρης νὰ εὐρεθῇ εἰς τὴν εὐχάριστον θέσιν νὰ δηλώσῃ πανηγυρικῶς καὶ κατὰ τὴν περιοδείαν του ἐν Θεσσαλίᾳ τῇ 1919 καὶ κατόπιν, ἰδίᾳ διὰ τῆς κατηγορηματικῆς ἐγκυκλίου τῆς 26 Μαΐου 1920, ὅτι «ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου εἰς Θεσσαλίαν εἰσηλθεν ἤδη εἰς τὸ τελευταῖόν τῆς στάδιον, ὅτι ἐντὸς τῶν θερινῶν μηνῶν θὰ συμπληρωθῇ καὶ ἐπὶ τῶν ὑπολειπομένων Θεσσαλικῶν κτημάτων καὶ ὅτι μέχρι τῶν μέσων τοῦ προσεχοῦς μηνὸς Ἀπριλίου (1921) θὰ ἔχῃ συμπληρωθῇ καθ' ὅλοκληρίαν ἡ ἀποκατάστασις τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ Θεσσαλίας». Καὶ ἐξηκολούθει εἰς τὴν ἐγκύκλιον ταύτην ὁ Ὑπουργός: «Ὁφείλομεν νὰ προσθέσωμεν ὅτι ἡ πρόνοια τῆς Κυβερνήσεως διὰ νὰ δοθῇ τὸ ταχύτερον τέρμα εἰς τὴν ἐκκρεμότητα τῶν κτηματικῶν ἐν Θεσσαλίᾳ σχέσεων φθάνει περαιτέρω. Ἐλαβε δηλαδὴ ἡ Κυβέρνησις ὑπ' ὄψιν τῆς καὶ τὴν περίπτωσιν ἀκόμη, κατὰ τὴν ὁποίαν ἕνεκα ἀνυπερβλήτων ἐμποδίων δὲν καταστῆ δυνατὴ μέχρι τῆς ἐσοδείας τοῦ ἐρχομέ-

(«Ἡ Γεωργία ἐν Ἑλλάδι», 1921) ἐπὶ 8 χιλ. περίπου χωρίων καὶ κοινοτήτων ὑπάρχουν 1500 μεγάλα ἀγροτήματα (πλὴν τῆς Θράκης) ἐκτάσεως 5,000 ἕως 30,000 στρεμμάτων, 69 δὲ ἕως 70 μόνον ἔχουν μεγάλην αυτοκαλλιέργειαν, κυρίως σιτηρῶν, ἡ μεγάλη δὲ αὕτη καλλιέργεια παράγει μόνον 4% ἕως 5% ἐκ τῆς ὅλης σιτοπαραγωγῆς.

νου ἔτους ἢ πραγματοποιήσις τῶν προβλέψεων αὐτῆς. Καὶ εἶνε ἀποφασισμένη ἀμετακλήτως ἡ Κυβέρνησις νὰ λάβῃ ἐγκαίρως πρόνοιαν νομοθετικὴν, δυνάμει τῆς ὁποίας θὰ ἐπιτρέπεται ὅσον ἀφορᾷ τὰς κολλιγικῶς καλλιεργουμένας γαίας ἐν Θεσσαλίᾳ ἢ παραχώρησις τῆς ἐσοδείας εἰς τοὺς κολλίγους κλπ.» Καὶ πράγματι ἡ Κυβέρνησις ἐπροκάλεσε κατόπιν τὴν ψήφισιν τοῦ νόμου 2521 «περὶ παραχωρήσεως τῆς κολλιγικῆς ἐσοδείας», ὅπως ἐνδεχομένως τὸν ἐφαρμόσῃ, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

Μετανοεμβριανὰ οἰκονομικὰ συνέπειαι. Πρὶν ἐξετάσωμεν τὰς οὐσιώδεις καινοτομίας τοῦ νομοσχεδίου, πρέπει νὰ μὴ μᾶς διαφύγῃ ἐν γενικώτερον ζήτημα. Ἡ προϊούσα πτώσις τῆς ἀνταλλακτικῆς ἀξίας τοῦ νομίσματός μας, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν χρόνον τῆς εἰσαγωγῆς καὶ ἐφαρμογῆς τῆς ἀγροτικῆς νομοθεσίας ἦτο ἐφάμιλλον περίπου πρὸς τὰ ὑγιέστερα ξένα νομίσματα, ἀνώτερον δὲ αὐτοῦ τοῦ γαλλικοῦ, ἐπιφέρει μεταβολὴν τῶν οἰκονομικῶν ἔρων διὰ τε τοὺς ἀγρότας καὶ τοὺς ἰδιοκτῆτας.

Οἱ μὲν ἀγρόται, ὅπως προμηθευθῶσι τὰ ἀπαιτούμενα διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἐφόδια καὶ ἄλλα εἶδη συντηρήσεως καὶ καλλιεργείας, εἰς τὰς σημερινὰς ὑψηλὰς τιμὰς, θὰ χρεωθῶν διὰ μεγάλων δανείων, τὰ ὅποια, ὁμοῦ μὲ τὰ δάνεια διὰ τὴν πληρωμὴν τοῦ τιμήματος τῆς γῆς, θ' ἀποτελοῦν βάρος, μὴ εὐρισκόμενον πάντοτε ἐν ἀναλογία πρὸς τὴν ἐκ τῆς υπερτιμῆσεως τῶν γεωργικῶν προϊόντων αὐξήσιν τῶν εἰσοδημάτων τῶν ἀγροτῶν. Ὅταν δὲ βραδύτερον, ἢς ἐλπίσωμεν, τὸ νόμισμά μας θὰ τελεῖν νὰ ἐξυγιανθῇ, συνεπιφέρουν βαθμιαίαν ἐλάττωσιν τῆς τιμῆς τῶν διαφόρων εἰδῶν, οἱ ἀγρόται θὰ εὐρίσκωνται βεβαρημένοι μὲ τὰ ὑψηλὰ ποσὰ τοῦ ὑποτιμημένου χρήματος, τὰ ὅποια θὰ εἶνε ὑποχρεωμένοι ν' ἀποδώσουν μὲ ὑγιᾶς νόμισμα τῆς αὐτῆς ὀνομαστικῆς ἀξίας.

Ἐξ ἄλλου ὁ καθορισμὸς προπολεμικῆς τιμῆς τῆς γῆς μὲ σημερινὸν ἐξηυτελισμένον χρῆμα καθιστᾷ προφανῶς ἐντονωτέρας τὰς διαμαρτυρίας τῶν ἰδιοκτητῶν καὶ τὴν ἀντίδρασιν αὐτῶν κατὰ τοῦ νόμου. Εἴτε μετρητὰ λάβουν οὗτοι, εἴτε ὁμολογίας, τὰς ὁποίας μάλιστα δὲν θὰ δυνηθῶν νὰ ἐκποιήσουν εὐκόλως εἰς τὸ ἄρτιον, θὰ ὑποστῶσι τὰς συνεπείας τῆς ἐκπτώσεως τοῦ νομίσματος.

Εἶνε καταφανές, ὅτι αἱ συνυφασμέναι μὲ τὴν ὅλην μετανοεμβριανὴν κατάστασιν συνθηκαὶ αὐταὶ εἶνε ἐκτάκτως δυσμενεῖς διὰ τὴν ἀγροτικὴν μεταρρύθμισιν.

Ἡ τιμὴ τῆς ἀπαλλοτριώσεως. Κατὰ τὸν ἰσχύοντα νόμον 2052 (ἄρθρον 19) ἡ ἀποζημιώσις τοῦ ἰδιοκτῆτου «προσδιορίζεται ἐπὶ τῇ βάσει παντὸς στοιχείου ἐκτιμῆσεως (λ.χ. τιμὴ πωλήσεως ἢ ἐνοικίου τοῦ κτήματος ἢ πλησιοχώρων ἄλλων ὁμοίων κτημάτων, καθαρὰ πρόσδοδος, ἐνεργ-

γηθείσα εκτίμησις περί της ποιότητος του εδάφους υπό εμπειροτεχνών κλπ.)» «'Επ' ουδενί όμως λόγω ή αποζημιώσεις δύναται να υπερβή το είκοσαπλάσιον της ετησίας καθαρᾶς προσόδου . . . »

Ὁ περιορισμός του ανωτάτου ὄριου τούτου ἐν τῇ εκτίμησει, ὡς καὶ οἱ κανόνες ἐν γένει αὐτῆς, ἐτέθησαν, ὡς ἀνέφερον ἡ τότε αἰτιολογικὴ ἐκθεσις, ὅπως οὗτοι «προλαμβάνουν τὰς ἀνισότητας, αἱ ὁποῖαι θὰ ἠδύναντο νὰ προκύψουν ἀπὸ τὴν διάφορον ἀντίληψιν τῶν κατὰ τόπους δικαστικῶν ἀρχῶν, συμβιδάσουν δὲ ταυτοχρόνως τὰ δίκαια τῶν γαιοκτημόνων πρὸς τὴν ἀνάγκην τοῦ σχηματισμοῦ βιωσίμου μικροῦ ιδιοκτησίας». Οὕτω κατὰ τὴν διάταξιν αὐτῆν, ἡ κεφαλοποίησις της καθαρᾶς προσόδου γίνεται μὲ τιμὴν οὐχὶ κατωτέραν τῶν 500 (τοῦ εἰθισμένου δηλ. παρ' ἡμῶν μικροτέρου ἐπιτοκίου ἀποδόσεως προκειμένου περὶ γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων), ὁπότε τὸ τίμημα δὲν δύναται νὰ υπερβῇ τὸ είκοσαπλάσιον της ετησίας προσόδου. Ἄλλ' ἐὰν εἰς ὁρισμένας περιφερείας καὶ κτήματα ἡ παραγωγικότης καὶ ἡ ἀσφάλεια της τοποθετήσεως ὑστερῇ, τὸ ποσοστὸν θὰ εἶνε κατ' ἀνάγκην ἀνώτερον τῶν 500, ὁπότε τὸ τίμημα θὰ εἶνε μικρότερον τοῦ είκοσαπλάσιου.

Τὸ νομοσχέδιον ἐν ἀρθρῷ 22, ἀντιγράφον κατὰ λέξιν τὸ εἰρημένον εἶδος τοῦ κειμένου νόμου ὡς πρὸς τὸν προσδιορισμὸν της ἀποζημιώσεως ἐπὶ τῇ βάσει παντὸς στοιχείου εκτίμησεως, καινοτομεῖ εἰς τὸ δεύτερον εἶδος, διὰ νὰ περιπέσῃ εἰς ἀντινομίαν πρὸς τὸ πρῶτον. Διότι ἀναφέρει, ὅτι ἡ «ἀποζημιώσεις ὀρίζεται εἰς τὸ είκοσαπλάσιον της ετησίας καθαρᾶς προσόδου». Ἄρα ὄχι πλέον καὶ ἐπὶ τῇ βάσει της τιμῆς πωλήσεως καὶ ἄλλων στοιχείων εκτίμησεως, καίτοι ἡ καθαρὰ πρόσοδος τοῦ ιδιοκτήτου πρέπει νὰ εἶνε ἐπικουρικὴ βᾶσις, διότι ἐνίοτε κτήματα της αὐτῆς ἐκμεταλλεύσεως, ποιότητος καὶ ἀξίας ἀποφέρουν μείζονα ἢ ἐλάσσονα πρόσοδον ἀναλόγως της πίεσεως ἢ μὴ τοῦ ιδιοκτήτου ἢ ἐνοικιαστοῦ ἐπὶ τῶν χωρικῶν.

Διὰ της καινοτομίας αὐτῆς καταργεῖται ἡ ὀρθοτάτη ἐλαστικότης τοῦ συντελεστοῦ της κεφαλοποιήσεως, ποικίλλοντος μέχρι τοῦ 20πλάσιου ἀναλόγως τῶν τοπικῶν συνθηκῶν, διὰ νὰ ὀρισθῇ εἰς ἕνα τοῦ συντελεστή καὶ δὴ τὸ ἀνώτατον ὄριον τοῦ ἀναγραφομένου εἰς τὸν κρατοῦντα νόμον. Συνεπῶς ἐπιφέρει αὐξησιν της τιμῆς της ἀπαλλοτριώσεως.

Ἄλλὰ, παρὰ τὰς προεκλογικὰς ἐπαγγελίας τῶν «ἠνωμένων» ὑποψηφίων περὶ ἐλαττώσεως της τιμῆς, τὸ νομοσχέδιον προβαίνει καὶ εἰς ποιᾶν τινα ἄλλην ἀκόμη ἐπαύξησιν αὐτῆς.

Ἡ προπολεμικὴ τιμή. Ὁ ἀγροτικὸς νόμος (ἀριθ. 19) ὄρισε, ὅτι ἐν τῇ εκτίμησει δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν «ἡ τυχὸν ἐπελθοῦσα ἐνεκα

της συνδρομῆς ἀσυνήθων περιστάσεων παροδικῆς υπερτίμησις ἢ ὑποτίμησις τοῦ ἀκινήτου. Εἰς τὸν κανόνα τούτον περιλαμβάνεται καὶ ἡ ἐκ τοῦ παγκοσμίου πολέμου προελθοῦσα υπερτίμησις, ὀρισμένης της ἀποζημιώσεως ἐπὶ τῇ βάσει της προπολεμικῆς τῶν κτημάτων ἀξίας, μετὰ προσαυξήσεως αὐτῆς, δυναμένης ν' ἀνέλθῃ μέχρι 3000.» Διὰ της διατάξεως δηλαδὴ αὐτῆς ῥυθμίζεται ἡ εκτίμησις ἐπὶ τῇ βάσει τῶν οικονομικῶν κανόνων. Ἡ παροδικὴ υπερτίμησις τῶν γεωργικῶν προϊόντων, καὶ συνεπῶς της προσόδου της γῆς, ἐνεκα ἐκτάκτων γεγονότων, οἷα ἡ ἐκ τοῦ πολέμου ἐλλειψὶς καὶ δαπανηρὰ παγκόσμιος συγκοινωνία, ἡ μεγαλύτερα λόγω της ἐπιστρατεύσεως, κατανάλωσις τροφίμων καὶ σπατάλη αὐτῶν, ἡ ἐλάττωσις της παραγωγῆς, δὲν ἐπιφέρει ἀνάλογον ἐπαύξησιν της τιμῆς της γῆς, διότι οἱ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς αὐτῆς υπερτιμῆσεως ἀγορασταὶ θὰ ἐκινδύνεον, παρερχομένων τῶν ἐκτάκτων περιστατικῶν, νὰ ὑποστοῦν σημαντικὴν ζημίαν. Οὕτω λ.χ. ἐν Ἀγγλίᾳ τῷ 1919 ἐπὶ ὑπερδιπλασιασμοῦ τῶν γεωργικῶν προϊόντων ἡ τιμὴ τῶν ἐκουσίων πωλήσεων τῶν κτημάτων ἠῤῥῆθη μόλις κατὰ τὸ 1)4 περίπτου, δηλαδὴ 2500. Τὸ φαινόμενον ἄλλως τε, καθ' ὃ τὴν παροδικὴν αὐξησιν τοῦ εἰσοδήματος δὲν παρακολουθεῖ ἀνάλογος υπερτίμησις τοῦ πράγματος, εἰς οὐ πηγάζει ἡ πρόσοδος δύναται νὰ παρατηρήσῃ κανεὶς καὶ ἐπὶ ἄλλων κινήτων ἢ ἀκινήτων ἀξιών. Ἄλλὰ καὶ ἐὰν ὑποτεθῇ, ὅτι ἡ προσωρινότης της υπερτιμῆσεως ἤθελε μονιμοποιηθῇ ἐπὶ μακρὰ ἔτη, ἡ κοινωνικὴ ἀνάγκη πρὸς σχηματισμὸν βιωσίμου μικροῦ ιδιοκτησίας εἶνε τοιαύτη, ὅστε θὰ ἐδικαιολόγει φορολογίαν της μεγάλης ἀγροτικῆς ιδιοκτησίας, ἐντὸς τῶν ὀρίων τοῦ περὶ ιδιοκτησίας ἀρθροῦ 17 τοῦ Συντάγματος, διὰ τὴν αὐτόματον υπερτίμησιν, πρὸς συμπλήρωσιν της ἀποζημιώσεως ἐκ τοῦ προϊόντος της φορολογίας αὐτῆς. Κατὰ τοσοῦτο δὲ μᾶλλον, καθ' ὅσον ἐκ τοῦ εἰσαγωγικοῦ δασμοῦ τοῦ οἴτου ἐπὶ πολλὰ ἔτη καὶ ἐκ της ἐκτάκτου υπερτιμῆσεως τῶν γεωργικῶν προϊόντων κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη οὐκ ὀλίγον ἔχει ὠφελῆθῃ ἡ ἀγροτικὴ ιδιοκτησία ἀναλώμασι βίου τοῦ πληθυσμοῦ. Ἄλλ' ἐπὶ τέλος ἐν ἀνάγκη καὶ διὰ μεταρρυθμίσεως τοῦ περὶ ιδιοκτησίας ἀρθροῦ τοῦ Συντάγματος θὰ ἠδύναντο γενναϊότερον νὰ ὀρισθῇ, διὰ τοὺς ἐξαιρετικὸς κοινωνικοὺς λόγους της ἀποκαταστάσεως τῶν ἀκτημόνων καλλιεργητῶν, ἡ μειωμένη ἀποζημιώσις. Ἐν Σερβίᾳ καὶ ἄλλοις ἐθεσπίσθη τελευταῖον τοῦτο, πληροφοροῦμαι, τὸ δὲ νέον Σύνταγμα της Γερμανικῆς Δημοκρατίας, ἡ ὁποία εἶνε ἀστικὴ καὶ ὄχι σοσιαλιστικὴ, ἐπιτρέπει κατ' ἐξαιρέσιν καὶ τὴν ἀνευ ἀποζημιώσεως ἀπαλλοτριώσιν (ἀρθρ. 153), οὗδ' ἀπαιτεῖ τὴν προηγουμένην καταβολὴν αὐτῆς.

Ὅρθως λοιπὸν ὁ ἀγροτικὸς νόμος λαμβάνει ὑπ' ὄψιν, ἐπὶ τῇ βάσει

τοῦ εἰρημένου οἰκονομικοῦ κανόνος, μόνον τὴν φυσιολογικὴν ὑπερτίμησιν τῆς γῆς, ἢ ὁποῖα θεωρεῖται ὀριστικῶς ἐπερχομένη διὰ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου, ἀσχέτως πρὸς ἔκτακτα γεγονότα, ἀναγράφας καὶ τὸ μέγιστον ὄριον αὐτῆς, μέχρι τοῦ ὁποῖου δύναται νὰ ποικίλλῃ ἀναλόγως τῶν τοπικῶν συνθηκῶν.

Τῆς ἐπαυξήσεως ἤδη ταύτης τὸ νομοσχέδιον τάσσει καὶ κατώτατον ὄριον, ἦτοι 15 ο)ο (ἕως 30 ο)ο), ἀποκλείον οὕτω τὴν κατὰ τὸν ἰσχύοντα νόμον δυνατὴν χαμηλοτέραν ἐκτίμησιν.

Ἐπειτέρω ὁ ἀγροτικὸς νόμος, πρὸς ἄσιν ἀμφιβολιῶν, κανονίζει καὶ τὴν ἔννοιαν τῆς προπολεμικῆς ἀξίας, ὀρίζων αὐτὴν ὡς τὸν μέσον ὄρον «τῶν τιμῶν τῆς μέχρι τοῦ 1914 πενταετίας, πλὴν τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἠπείρου, ἐνθα λογίζεται ἢ μέχρι τοῦ 1912 πενταετία», διότι ἔκτοτε ἀρχίζουν αἱ ἔκτακτοι περιστάσεις τῆς ἀνατιμήσεως. Τὸ νομοσχέδιον, ἐπαναλαμβάνον τὴν διάταξιν ταύτην, εἰσάγει διὰ τὴν Μακεδονίαν καὶ Ἠπειρον τὸ ἔτος 1914, προφανῶς χάριν τῆς μεγάλης πλειονότητος τῶν ὀθωμανῶν ἰδιοκτητῶν τῶν περιφερειῶν τούτων.

Ἄλλὰ καὶ ἄλλην διάταξιν, ἔχουσαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς τιμῆς, παραλείπει τὸ νομοσχέδιον. Ὅτι δηλαδή «ἢ ἐπαύξεισις ἢ ὀφειλομένη εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τῶν κεφαλαίων ἐκμεταλλεύσεως ἐπέκεινα τοῦ ποσοῦ τοῦ διατιθεμένου συνήθως εἰς ὁμοίας γεωργικὰς ἐκμεταλλεύσεις τῶν χωρικῶν, ἐκπίπτει πρὸς ἐξεύρεσιν τῆς κεφαλοποιουμένης προσόδου». Ἐπαναλαμβάνει δὲ μόνον τὸ ἐδάφιον, καθ' ὃ «πρὸς ἐξεύρεσιν τῆς ὀφειλομένης ἀποζημιώσεως λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν καὶ αἱ παρὰ τοῦ ἰδιοκτήτου τοῦ κτήματος γινόμεναι μετὰ τὸ ἔτος 1914 ὠφέλιμοι δαπάναι πρὸς κατασκευὴν μονίμων ἐν αὐτῷ ἔργων».

Αἱ ἐπὶ τῆς τιμῆς ἀνωτέρω κεινοτομίαι, ἐνῶ δὲν ἀντιμετωπίζουν τὸ οἰκονομικὸν πρόβλημα ἐκ τῆς ἐκπτώσεως τοῦ νομίματός μας, εἶνε δυσμενέστεραι διὰ τοὺς ἀγρότας, καθιστῶσαι ὀλιγώτερον ἐλαστικοὺς καὶ εὐπροσαρμοστοὺς εἰς τὰς καθ' ἕκαστον περιπτώσεις τοὺς κανόνας τῆς ἐκτιμήσεως καὶ διὰ τὸ μέλλον.

Ἡ πληρωμὴ τῆς ἀποζημιώσεως. Οἱ ἀγρόται δὲν θὰ ἦσαν εἰς θέσιν νὰ πληρώσουν ἀμέσως ὀλόκληρον τὴν ἀποζημίωσιν τοῦ ἰδιοκτήτου. Διὸ ὠρίσθη ἐν τῷ νόμῳ, ὅτι αὕτη θὰ καταβάλλεται ὑπὸ τοῦ μεσολαβοῦντος Κράτους, καὶ δὴ κατὰ τὸ πλεῖστον δι' εἰδικῶν ὀμολογιῶν μὲ τόκον 6 ο)ο, ἐν μέρει δὲ καὶ διὰ μετρητῶν, τὰ ὁποῖα κατὰ τὸ ἄρθρον 21 α)ο καλλιεργηταὶ ἔδει νὰ καταβάλλουν ἀμέσως διὰ τὴν ἀπαλλοτριῶσιν κυρίως τοῦ τυχόν θιγομένου τελευταίου τρίτου τοῦ κτήματος καὶ διὰ τὴν ἡρημένην ἐσοδείαν, κατ' ἐξαιρέσιν τῆς εὐχερείας τῆς χρεωλυτικῆς ὑπ'

αὐτῶν πρὸς τὸ Δημόσιον ἀποδόσεως ἐντὸς τριακονταετίας. Ἄλλὰ διὰ τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν οἱ συνεταιρισμοὶ τῶν καλλιεργητῶν εὕρισκοντο ἐν ἀδυναμίᾳ νὰ προβοῦν εἰς τὴν ἄμεσον ταύτην καταβολήν, ἐλήφθη πρόνοια ὅπως παρέχωνται τῇ ἐγγυήσει τοῦ Κράτους ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς, προσωρινῶς μέχρι τῆς συστάσεως Γεωργικῆς Τραπεζῆς, δάνεια εἰς αὐτοὺς διὰ τὴν τοιαύτην πληρωμὴν. Τοῦτο δὲ ἐγένετο διὰ τοῦ νόμου 2522, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐπίσης ἐλαμβάνετο ἰδιαίτερα μέριμνα πρὸς ἔντασιν τῆς γεωργικῆς πίστεως τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς εἰς δάνεια καλλιεργητικὰ καὶ δάνεια γεωργικῶν ἐγκαταστάσεων καὶ βελτιώσεων πρὸς τοὺς συνεταιρισμοὺς τῶν καλλιεργητῶν.

Τοιοῦτοτρόπως ἐπετυγχάνετο ἀφ' ἑνὸς μερικὴ ὑπὸ τῶν ἰδιοκτητῶν εἰσπραξις τῆς ἀποζημιώσεως τοῖς μετρητοῖς, ἐξ ἄλλου δὲ ἢ ἐπίσπευσις τῆς ἐξοφλήσεως τοῦ χρέους ὑπὸ τῶν δυναμένων καλλιεργητῶν.

Γεωργικὴ Τράπεζα καὶ ἡ Ἐθνικὴ. Σημειωτέον ὅτι, πρὸς ἐνιαίαν διαχείρισιν ὄλων τῶν γεωργικῶν κεφαλαίων, παρεσκευάζετο ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως τῶν Φιλελευθέρων ἢ σύστασις μεγάλης Γεωργικῆς Τραπεζῆς, μὲ διοικητικὴν καὶ περιουσιακὴν αὐτονομίαν, ἢ ὁποῖα θὰ ἀνελάμβανε συνάμα, ἀντὶ τοῦ Κράτους καὶ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς, καὶ τὴν πιστωτικὴν ἐν γένει, εἰς εἰδικὸν τμήμα, διαχείρισιν τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος, τὴν ἐκδοσὶν δηλαδή καὶ ὑπηρεσίαν τῶν ὀμολογιῶν ἀπαλλοτριώσεως, τὴν εἰσπραξίν τῶν χρεωλυτικῶν δόσεων τῶν καλλιεργητῶν (κτηματικὴ πίστις) καὶ τὴν πιστωτικὴν ἐνίσχυσιν αὐτῶν, ἐφ' ὅσον διὰ τὸ ἀγροτικὸν ζήτημα δὲν ἠθελεν ἰδρυθῆ καὶ εἰδικὴ ἀκόμη Τράπεζα. Ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα δυνάμει τῆς συμπάσεως τοῦ 1914 πρὸς τὸ Κράτος εἶχεν ἤδη τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἔλθῃ σημαντικὰ ἀρωγὸς εἰς τὴν σύστασιν Γεωργικῆς Τραπεζῆς, ἢ ἀρωγὴ δὲ αὐτὴ θὰ ἠῦξανε διὰ νεωτέρων συμφωνιῶν. Ἄλλὰ καὶ ἄλλη σπουδαία προικοδότησις τῆς Τραπεζῆς ταύτης, ἣτις θὰ συμπεριλαμβάνανε ἀποκεντρωτικῶς, χωρὶς νὰ θίξῃ τὰ κεφάλαιά των, καὶ τὰς ὑφισταμένας δημοσίας Γεωργικὰς Τραπεζὰς Μακεδονίας, Ἠπείρου, Κρήτης καὶ Νήσων Αἰγαίου, ὡς καὶ τὸ Θεσσαλικὸν Γεωργικὸν Ταμεῖον καὶ τὸ ἀγροτικὸν ταμεῖον τῆς Κερκύρας, καθωρίσθη ἤδη διὰ τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου. Ἀφ' ἑνὸς δηλ. τὰ εἰσοδήματα καὶ τὸ τίμημα τῶν περιερχομένων εἰς τὸ Δημόσιον κατὰ τὸ 1)5 κτημάτων τῶν νέων χωρῶν συνεπέα τῆς μετατροπῆς τῆς κατὰ τὸν ὀθωμανικὸν νόμον ἐξουσιάσεως τῆς γῆς εἰς πλήρη ἰδιοκτησίαν (ἄρθρ. 49), ἐξ ἄλλου δὲ 2 ο)ο ἐπὶ τοῦ τμήματος τῆς ἀπαλλοτριώσεως, ὡς εἰσφορά τῶν καλλιεργητῶν (ἄρθρ. 26). Οὕτω δὲ θὰ συνεχροτεῖτο κεφάλαιον τῆς Τραπεζῆς ἐξ ἑκατοντάδος καὶ πλέον ἑκατομμυρίων δραχμῶν.

Ἄς ἴδωμεν τώρα τὰς καινοτομίας, τὰς ὁποίας εἰσάγει τὸ νομοσχέδιον ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς πληρωμῆς τῆς ἀποζημιώσεως τοῦ ἰδιοκτῆτου. Αἱ ἐπανειλημμένοι ἐν τῷ τύπῳ ὑπουργικαὶ ἀναγγελίαι περὶ συστάσεως Γεωργικῆς Τραπεζῆς δὲν πραγματοποιοῦνται. Ὀφείλεται ἀρὰ γε τοῦτο καὶ εἰς ἀντίδρασιν τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς, μὴ ἐκδηλωθεῖσαν ἐπὶ τῆς Κυβερνήσεως τῶν Φιλελευθέρων; Καὶ ὅμως ὄχι μόνον διὰ τὰ γεωργικὰ συμφέροντα, ἀλλὰ καὶ χάριν αὐτοῦ τοῦ ἐκδοτικοῦ μας ἰδρύματος, τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς, ὡς ἐπραγματεύθημεν ἄλλοτε εἰς σχετικὴν μελέτην μας (1), ἐπιβάλλεται ἢ ἀνάθεσις ἀφ' ἑνὸς εἰς Γεωργικὴν Τράπεζαν τῆς διεξαγωγῆς τῆς γεωργικῆς πίστεως — μετὰ τῆς κτηματικῆς ἐπὶ ἀγροτικῶν μικροἰδιοκτησιῶν — καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς Τράπεζαν κτηματικῆς πίστεως τῆς εὐρυτέρας κτηματικῆς πίστεως διὰ τὰ μεγάλα ἀγροτικὰ καὶ ἰδίᾳ διὰ τὰ ἀστικὰ κτήματα. Μία ἐκδοτικὴ Τράπεζα δὲν δύναται οὐδὲ πρέπει νὰ ἀκίνητοποιῇ μεγάλα ποσὰ εἰς μακροπρόθεσμα δάνεια. Ἄλλὰ καὶ λόγοι εἰδικεύσεως καὶ ἀναπτύξεως τῆς ἐργασίας, ἀνακουφίσεως δὲ ἑνὸς τεραστίου συγκεντρωτικοῦ ὀργανισμοῦ, ὡς ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα, ὑπαγορεύουν τὸ τοιοῦτο μέτρον.

Ὁμολογίαι καὶ μετρητὰ. Κατὰ τὸ νομοσχέδιον δὲν ἰδρύεται εἰδικὴ Τράπεζα, ἀλλ' ἡ Ἐθνικὴ ἀναλαμβάνει τὴν σημαντικὴν νέαν ἐργασίαν τῆς πληρωμῆς τῆς ἀποζημιώσεως εἰς τοὺς ἰδιοκτῆτας. Αὕτη θὰ καταβάλλεται εἰς μετρητὰ κατὰ τὸ 1)4 καὶ εἰς ὁμολογίας ἀπαλλοτριώσεως κατὰ τὰ λοιπὰ 3)4, ἐξ ὧν τὸ μὲν ἡμισυ εἰς ὁμολογίας ὀνομαστικᾶς, τὸ δὲ ἕτερον ἡμισυ εἰς ἀνωνύμους. Πλείονα περὶ τῶν δρων τῆς ἐκδόσεως τῶν ὁμολογιῶν δὲν περιέχει τὸ νομοσχέδιον, ἀλλ' εἰδικὴ σύμβασις περὶ τούτου μὲ τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν θ' ἀποτελέσῃ τὸ ἀντικείμενον ἄλλου νομοσχεδίου, ὡς ἀναγράφεται ἐν τῇ αἰτιολογικῇ ἐκθέσει, τὸ ὅποιον ἀκόμη δὲν ὑπεβλήθη εἰς τὴν Συνέλευσιν.

Διὰ τοῦ μέτρου τούτου ἀπαλλάσσονται πάσης μερικῆς καταβολῆς τοῖς μετρητοῖς καὶ αὐτοὶ οἱ δυνάμενοι ἐκ τῶν κλιτερηγῶν, οἵτινες ἐν τούτοις διὰ τῆς τοιαύτης ὑποχρεώσεώς των, θὰ ἐξωθοῦντο νὰ χρησιμοποιῶσι διὰ τὴν μερικὴν ἀπόδοσιν τοῦ χρέους των τὰ ἀποταμιεύματά των. Διὰ τοὺς μὴ δυναμένους ἀγρότας ἐπρονόησεν, ὡς εἴρηται, ὁ νόμος 2522, καὶ δὴ διὰ ποσὸν 8 ἑκατομμυρίων, τὸ ὅποιον, ἐφ' ὅσον δὲν ἤθελεν ἰδρυθῆ ἔγκαιρως ἢ σχεδιασθεῖσα Γεωργικὴ Τράπεζα, εὐκόλως θὰ ἠδύνατο διὰ μεταγενεστέρου νόμου.

Ἡ καινοτομία λοιπὸν δὲν ἔχει τὴν σπουδαιότητα, τὴν ὅποιαν τῇ ἀπο-

(1) «Γεωργικὴ καὶ κτηματικὴ πίστις». Ἀθήναι 1919.

εἶδει ἢ αἰτιολογικῇ ἐκθέσει, λέγουσα ὅτι «εἶνε κατάδηλος ἢ σημασία τοῦ μέτρου τούτου, γνωστοῦ ὄντος ὅτι μόνον δι' αὐτοῦ εἶνε δυνατὴ ἡ περαιτέρω πρόοδος τῆς ἐργασίας ἀποκαταστάσεως τῶν ἀκτημόνων γεωργῶν».

Περὶ τοῦ τόκου τῶν ὁμολογιῶν δὲν γίνεται ἐπίσης μνεία ἐν τῷ νομοσχεδίῳ. Εἰς τὸν καταργηθέντα διὰ τῆς ἐν ἰσχύϊ ἀγροτικῆς νομοθεσίας νόμον 1686 τοῦ 1919 εἶχε περιληφθῆ διάταξις, καθ' ἣν ἠδύνατο ν' ἀναλάβῃ ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα, ἢ ἄλλη ἀνεγνωρισμένη Τράπεζα, τὴν ἐγγύησιν τῆς ὑπηρεσίας τῶν ὁμολογιῶν ἐπὶ προμηθείᾳ, καταβαλλομένη παρὰ μὲν ὁμολογιούχων μέχρις 1 ο)ο ἐπὶ τοῦ ποσοῦ τῆς ὑπηρεσίας, ἐκχωρουμένων ὀριστικῶς εἰς τὴν Τράπεζαν τῶν διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν ὁμολογιῶν προσόδων. Καὶ διὰ τοῦ νῦν μέτρου τοῦ νομοσχεδίου ἢ προμηθεία τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς δὲν θὰ εἶνε κατωτέρα τοῦ 1 ο)ο. Συνεπῶς ὁ τόκος τῶν ὁμολογιῶν ἀπὸ 6 ο)ο, ὡς ἔχει σήμερον, θὰ ὑποβιβασθῆ εἰς 5 ο)ο, χωρὶς ὁ ὑποβιβασμός οὗτος ν' ἀφορᾷ τοὺς ἀγρότας.

Διὰ τοὺς ἰδιοκτῆτας εἶνε βεβαίως μία πρόσθετος ἀσφάλεια τῶν ὁμολογιῶν ἢ παρεμβολὴ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς. Διότι ἐκτὸς τῆς ὑποθήκης ἐπὶ τῶν ἀπαλλοτριουμένων κτημάτων (ἢ ὅποια εἶνε καὶ ἡ κυριωτέρα ἀσφάλεια), ἐκτὸς τῆς ἐγγυήσεως τοῦ Κράτους καὶ τῶν ὀριζομένων ἐν τῷ ἀγροτικῷ νόμῳ πλεονεκτημάτων χρησιμοποίησεως τῶν ὁμολογιῶν εἰς πληρωμὰς τινὰς πρὸς τὸ Δημόσιον καὶ ἐπενδύσεις ἐγγυοδοσιῶν καὶ ὀφθαλμικῶν περιουσιῶν, προστίθεται καὶ ἡ ἐγγύησις τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς.

Βελτίωσιν ὑπὲρ τῶν ἰδιοκτητῶν ἀποτελεῖ ἐπίσης καὶ ἡ ἐν πάσῃ περιπτώσει καταβολὴ εἰς αὐτοὺς τῆς ἀποζημιώσεως τοῖς μετρητοῖς κατὰ τὸ 1)4. Ἀγνοοῦμεν τὸ ἀντάλλαγμα τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς διὰ τὴν χρηματικὴν ταύτην χορηγήσιν. Ἄλλ' ἐνῶ αἱ ὁμολογίαι τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου μὲ τὴν ἐμπράξατον πρὸ παντός ἐκ τῆς ὑποθήκης ἀσφάλειαν, τὴν ἐγγύησιν ἐκ τῶν εἰσπράξεων τῶν χρεωλυτικῶν δόσεων τῶν ἀποκαθισταμένων ἀγροτῶν, αἵτινες θεωροῦνται ὡς παρακαταθήκη εἰδικῶς περιφρουρουμένη, καὶ μὲ τὰ λοιπὰ πλεονεκτήματα ἀπετέλουν ἤδη χρεώγραφα ἀσφαλῆ, ἀποφέροντα τόκον 6 ο)ο ἐτησίως, ἢ πρόσθετος ἐγγύησις τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας σκοπεῖται προφανῶς ἢ ἐνίσχυσις τῆς ἀξίας τῶν ὁμολογιῶν, ἔχει σημαντικὸν ἀντίρροπον τὴν ἐλάττωσιν τοῦ τόκου. Ἐξ ἄλλου, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἢ διὰ τοῦ νομοσχεδίου καταργησις τῆς συνεπιρικῆς ἀλληλεγγύης τῶν κληρούχων ἀποτελεῖ ἄρσιν μᾶς σημαντικῆς ἀσφαλείας διὰ τὴν εἰσπραξιν τῶν χρεωλυτικῶν δόσεων τῶν προωρισμένων διὰ τὴν πληρωμὴν τῶν ὁμολογιῶν καὶ ἐπομένως ποιᾶν τινὰ μείωσιν τῆς ἀσφαλείας των.

Ἡ ἀνάγκη τῶν συνεταιρισμῶν. Βάσις τῆς ἀγροτικῆς μεταρρυθμίσεως τῶν Φιλελευθέρων ὑπῆρξεν ἡ συνεταιρική ὀργάνωσις τῶν καλλιεργητῶν, ὡς ἄλλως τε ἐγένετο καὶ ἀλλαχοῦ.

Διὰ πάντας τοὺς ἀγρότας εἶναι προφανῶς πολῦτιμοι οἱ συνεταιρισμοί, καθ' ὅσον διὰ τῆς συμβολῆς ὑφ' ἐκάστου γεωργοῦ τῶν ἀσθενῶν του καθ' ἑαυτὰς δυνάμεων συγκροτεῖται μεγάλη οἰκονομική δύναμις, ἡ ὁποία τινώνει καὶ ἐνισχύει ἕνα ἕκαστον, ἀλλὰ καὶ δύναμις συγχρόνως ἠθοπλαστική μεγάλης σπουδαιότητος. Διὰ τῶν συνεταιρισμῶν θὰ ἐξευρεθοῦν εὐθυναὶ πιστώσεις, θὰ γίνῃ συμφέρουσα προμήθεια τῶν ἀναγκασιούτων εἰς τὰ μέλη εἰδῶν, πώλησις τῶν προϊόντων των, ἀποταμίευσις τῶν ἀποθεμάτων τῶν παραγωγῶν, χρησιμοποίησις ἀπὸ κοινοῦ γεωργικῶν μηχανημάτων, ἀλληλασφάλεια κτηνῶν ἢ προϊόντων, τέλος θὰ διαπαιδαγωγηθοῦν οἱ συνεταιροὶ εἰς τὴν ἀλληλεγγύην.

Ἀλλὰ διὰ τοὺς ἀποκαθισταμένους ἰδίᾳ ἀγρότας οἱ συνεταιρισμοὶ δὲν εἶναι μόνον πολῦτιμοι. Ἀποβαίνουν ἀναπόφευκτοι. Ἡ ἐκμετάλλευσις τοῦ ἀπαλλοτριωμένου κτήματος, εἴτε μικρά εἶνε ἢ καλλιέργεια κατὰ τεμάχια κολλιγικά, εἴτε μεγάλη, δημιουργεῖ καθεστῶς ἐνιαίας διευθύνσεως ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτῆτου ἢ τοῦ ἀντιπροσώπου αὐτοῦ μὲ μερικὰ κοινὰ μέσα καλλιέργειας, ἐγκαταστάσεις καὶ βοσκάς καὶ μὲ πιστωτικὰς τινὰς ἐκ μέρους τοῦ ἰδιοκτῆτου διευκολύνσεις πρὸς τοὺς καλλιεργητάς (δάνεισμός σπόρου κλπ.) Τὸ καθεστῶς τοῦτο δύναται ν' ἀντικατασταθῇ τελεσφόρως διὰ τῆς δημιουργίας μικρῶν ἰδιοκτησιῶν τῶν καλλιεργούντων, μόνον ἐφ' ὅσον, ἀντὶ τῆς διευθύνσεως τοῦ ἐνὸς ἀτόμου, ἐγκατασταθῇ ἢ κηδεμονία καὶ ἢ οἰκονομική βοήθεια ἄλλου ὀργανισμοῦ, καὶ δὴ ἀσυγκρίτως καλλιτέρου, οἷός ὁ συνεταιρικός.

Διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ θὰ διοχετευθοῦν αἱ τραπεζικαὶ πιστώσεις, διότι θὰ ἦτο δυσχερεστάτη καὶ ἐπισηφαλῆς ἢ συναλλαγὴ καὶ δὴ ἢ εὐθύνῃ ἐκάστου ἀγρότου κεχωρισμένως πρὸς τὴν Τράπεζαν. Διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ πρὸς τούτοις καὶ τῆς ἀλληλεγγύης τῶν μελῶν του θὰ ἐπιτευχθῇ ἢ ἀπρόσκοπτος εἰσπραξις τῶν χρεωλυτικῶν δόσεων τοῦ τιμήματος τῆς ἀπαλλοτριώσεως, ἐνῶ θὰ ἦτο λίαν ἐπισηφαλῆς ἢ ἐπιδιδιώξις τῆς ὀφειλῆς ἐνὸς ἐκάστου ὑπὸ τῆς Τραπεζῆς ἢ τοῦ Κράτους, ἀλλὰ καὶ καταστρεπτικὴ διὰ τὸν τυχόν ἀποστερούμενον δι' ἀναγκαστικῆς ἐκτελέσεως τοῦ κτήματός του. Συνεπῶς ἢ ἀλληλεγγύη ἀποτελεῖ καὶ σπουδαίαν ἐγγύησιν διὰ τὴν ἐξόφλησιν τοῦ χρέους τῶν καλλιεργητῶν καὶ διὰ τὰς ὁμολογιακὰς ἀπαλλοτριώσεως. Διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ τέλος θὰ ἐπικοινωνήσῃ τὸ Κράτος μὲ τοὺς ἀγρότας κατὰ τὴν διαδικασίαν τῆς ἀπαλλοτριώσεως καὶ ἀποκαταστάσεώς των, δι' αὐτοῦ θὰ καθορισθῇ ὁ τρόπος τῆς ἐκμε-

ταλλεύσεως τοῦ κτήματος μέχρι τῆς ὀριστικῆς διανομῆς καὶ θὰ διοικηθοῦν οἱ συνεταιρικοὶ κλήροι (κοινὰ βοσκαί, ἀλωνότοποι, ἀποθήκαι καὶ λοιπαὶ ἐγκαταστάσεις).

Ἡ ἀνάγκη λοιπὸν τοῦ συνεταιρισμοῦ ὑπεργόρευσε εἰς τὸν νομοθέτην τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου νὰ μὴ ἀρκεσθῇ εἰς τὴν βαθμιαίαν καὶ βραδείαν ἐξάπλωσιν τῶν συνεταιρισμῶν καὶ τὴν σύμπηξιν αὐτῶν ἐκουσίως ὑπὸ τῶν ἀποκαθισταμένων καλλιεργητῶν, ἀλλὰ νὰ ὀρίσῃ ὅτι οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ τύχῃσι τῶν πλεονεκτημάτων τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου καλλιεργηταὶ ὀφείλου νὰ συνασπισθῶσιν εἰς συνεταιρισμούς. Ἄνευ τῆς ἀμέσου συνεταιριστικῆς ὀργανώσεως οἱ ἀποκαθιστάμενοι θὰ ἔμενον ἔκθετοι καὶ ἀνοργάνωτοι εἰς τὰ πρῶτὰ των βήματα καὶ διὰ τῆς ἀτομικῆς των αὐτοτελείας θὰ διέτρεχον τὸν κίνδυνον νὰ λάβουν τὴν ὁδὸν τὴν ἀγούσαν εἰς τὴν ἀπώλειαν τοῦ κλήρου των.

Ὁ ἀγροτικὸς νόμος ἐπιμορῶν μικροῦ ἰδιοκτησίας, ἀποκλείει τὴν κοινοκτημασύνην τῆς γῆς ὑπὸ τῶν ἀγροτῶν. Αὕτη δὲν συμβιδάζεται πρὸς τὸν πόθον τοῦ γεωργοῦ νὰ κατέχῃ ὡς κύριος τὴν γῆν διὰ νὰ ἐντείνῃ ὡς τοιοῦτος τὴν παραγωγικότητά του. Διὰ τοῦτο δὲ οὐδ' αὐτοὶ οἱ κομμουνισταὶ τῆς Ρωσίας κατώρθωσαν νὰ τὴν ἐπιβάλουν. Ἄλλ' οὐδὲ εἰς κοινὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ συνόλου τῶν ἀτομικῶν κλήρων ὑποχρεῶνται ὁ νόμος. Ἄπλως ὀρίζει (ἄρθρ. 18) ὅτι «ὁ συνεταιρισμὸς διὰ τὰς ἐργασίας τὰς ἀφορώσας τὴν ἐπίτευξιν τοῦ κυρίου αὐτοῦ σκοποῦ, τὰς πιστωτικὰς καὶ τὰς ἐργασίας ἀλληλασφαλείας λειτουργεῖ μέχρις ἀποπληρωμῆς τοῦ τιμήματος. . . Δύναται οὐχ ἥττον νὰ προβῇ καὶ εἰς ἄλλας ἐργασίας, δι' ἃς ἢ εὐθύνῃ περιορίζεται μόνον μεταξὺ τῶν ἐκουσίως δηλούντων συμμετοχῶν εἰς ταύτας».

Ἡ κατάργησις τῆς ἀλληλεγγύης. Τὴν συνεταιρικὴν βάσιν τῆς ἀγροτικῆς μεταρρυθμίσεως ἔρχεται νὰ διασαλεύσῃ τὸ νομοσχέδιον, συμφώνως καὶ πρὸς τὰς γενομένας ὑπὸ τοῦ πρωθυπουργοῦ κ. Γούναρη δηλώσεις πρὸς τὸν τύπον (14 Αὐγούστου 1921), δι' ὧν προανηγγέλλετο ὅτι διὰ τοῦ νομοσχεδίου θὰ καταργηθῇ ἢ μεταξὺ τῶν καλλιεργητῶν ἀλληλεγγύη καὶ ὅτι οἱ ἔχοντες τὰ ἐφόδια καλλιεργηταὶ θ' ἀποκατασταθῶσι. Διὰ τοῦ ἄρθρου 21 τοῦ νομοσχεδίου ὀρίζεται, ὅτι οἱ κληροῦχοι ἀντὶ συνεταιρισμοῦ ἐκλέγουν πενταμελῆ «ὀριστικὴν ἐπιτροπὴν», ἣτις διαχειρίζεται τοὺς κοινούς κλήρους καὶ ἐνεργεῖ διαφόρους ἐργασίας ἀνα-

1) Περὶ καὶ ἡμετέραν ἀπάντησιν ἐπὶ τῶν πρωθυπουργικῶν δηλώσεων εἰς «Πατριδα» 23 Αὐγούστου 1921. Ἐπίσης ἄρθρον μου ἐπὶ τῆς καταργήσεως τῆς ἀλληλεγγύης τῶν ἀγροτῶν εἰς περιοδικόν «Ἡ φωνὴ τοῦ Γεωργοῦ», τεύχ. 1—2, Ἰανουαρίον 1922, ἐν Θεσσαλονίκῃ.